

יום של תורה

ראש השנה תשפ"ז

דווקא בזכירת נח בתוך זכרונות של ראש השנה, מתבאר על פי מדרש נפלא³. לאחר שנח היה סגור שנים-עשר חודש בתיבה, הוא התפלל לפני הקב"ה שיוכל סוף סוף לצאת משם עם משפחתו. המדרש דורש על נח את הפסוק בתהלים⁴:

הוֹצֵאָה מִמִּסְגָּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת שְׁמֶךָ, בִּי יִכְתֹּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמַל עָלַי

המדרש מבאר שהלשון "הוציאה ממסגר נפשי" רומזת לנח, שהיה כלוא בתיבה במשך שנים-עשר חודש. וממשיך המדרש ומבאר שהמילים "בִּי יִכְתֹּרוּ צַדִּיקִים" פירושו שהצדיקים יצטרפו אל נח.

אלא שצריך להבין את הדברים: באיזה אופן צדיקי הדורות הבאים עתידים "להכתיר" את הקב"ה על ידי נח?

רש"י מביא בזה ביאור נפלא. נח מבקש שבזכר הניסים שעשה לו הקב"ה, צדיקי הדורות הבאים יודו לה' ויעטרו אותו, כביכול, בכתר של שבת. וזה יתקיים כאשר יקבעו בתפילת ראש השנה את האמירה: "וְגַם אֶת נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ."

חז"ל מגלים לנו את שלושת היסודות שעליהם בנויה תפילת ראש השנה, בשעת מוסף. הגמרא¹ אומרת: **"וְאָמְרוּ לִפְנֵי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מַלְכוּת זְכוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת. מַלְכוּת – כְּדִי שְׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, זְכוֹנוֹת – כְּדִי שִׁיעֲלָה זְכוֹנֵיכֶם לִפְנֵי לְטוֹבָה, וּבִמָּה – בְּשׁוֹפָר."**

נמצא שחז"ל מלמדים אותנו שבראש השנה עלינו להזכיר בתפילה שלוש סדרות מיוחדות של פסוקים: מלכויות, העוסקות במלכות ה'; זכרונות, העוסקים בזיכרון לפני ה'; ושופרות, העוסקים בשופר. על ידי מלכויות אנו ממליכים את הקב"ה עלינו; על ידי זכרונות אנו מבקשים שיעלה זכרוננו לפניו לטובה; והשופר הוא הכלי שעל ידו כל המהלך הזה נעשה.

בין הפסוקים שחז"ל בחרו לכלול בזכרונות, אנו מוצאים את הפסוק העוסק בנח, בשעה שהעולם כולו עדיין מכוסה במי המבול. התורה אומרת²:

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ וְאֶת כָּל-הַחַיָּה וְאֶת-כָּל-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּיבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁכּוּ הַמַּיִם

פסוק זה נכנס אפוא לתוך פסוקי הזכרונות הנאמרים בתפילת מוסף של ראש השנה. הטעם שחז"ל בחרו

1	ראש השנה טז ע"א.
2	בראשית ח, א.
3	בראשית רבה לד, א.
4	תהלים קמב, ח.

לפי דברי רש"י, נח עצמו התפלל שהנס שנעשה לו יישאר בזיכרון בתוך תפילת הצדיקים. ותפילתו התקבלה, שהרי בכל שנה בראש השנה, כאשר אנו אומרים זכרונות, אנו מזכירים דווקא את נח ואומרים שהקב"ה זכר אותו באהבה. אם כן, מקומו של נח בזכרונות של ראש השנה איננו רק זיכרון היסטורי של הצלתו מן המבול. לפי קריאת המדרש, זו ממש התגשמות תפילתו של נח בשעה שהיה עדיין סגור בתוך התיבה.

אבל בקשה זו של נח צריכה בירור. מה פירוש רצונו שהצדיקים בדורות הבאים יצטרפו אליו? למה חשוב לו שהצלתו תיזכר בתפילתם? ועוד יותר: הפסוק מציג את ההצטרפות הזאת כדרך "להכתיר" את הקב"ה. מה הקשר בין זיכרון נח לבין הכתרת מלך העולם? עלינו אפוא להבין מה נח באמת מבקש להשיג בבקשה זו, ומדוע זכרו נכנס דווקא לתפילה שאחד מעיקריה הוא גילוי מלכות ה'.

כדי לפתוח את הדברים, עלינו לפנות ליסוד נוסף בדברי חז"ל בענין הדין של ראש השנה. **הגמרא**, בשם רבי יוחנן, מלמדת ששלושה ספרים נפתחים בראש השנה: ספר של צדיקים גמורים, ספר של רשעים גמורים וספר של בינוניים, העומדים בין שתי המדרגות הללו. צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים מיד לחיים, ורשעים גמורים נכתבים ונחתמים מיד למיתה. אבל הבינוניים עומדים תלויים ועומדים מראש השנה ועד יום הכיפורים. אם הם זוכים במשך הזמן הזה, הם נכתבים לחיים; ואם לא, חלילה, הם נכתבים למיתה.

אזכור שלושת הספרים מחזיר אותנו לנקודה שכבר הארכנו בה במקום אחר. חז"ל אומרים: **"וכל מעשיך בספר נכתבין"**. בפשטות, הכוונה לומר שאין דבר הנעלם מן הקב"ה, שום מעשה איננו נשכח, והאדם עתיד לתת דין וחשבון על כל מעשיו. אולם דווקא הדימוי של "ספר" מעורר קושי. ספר נועד בדרך כלל לשמור מידע כדי שיהיה אפשר לחזור אליו אחר כך; הוא זיכרון כתוב במקום שבו הזיכרון עלול להיחלש. וכי הקב"ה, שאין דבר נעלם ממנו ואינו שוכח מאומה, צריך כביכול ספר?

אותה שאלה קיימת גם ביחס לשלושת הספרים הנפתחים בראש השנה. אין לקב"ה צורך לרשום בספר את גזר דינו של כל אדם כדי לזכור אותו או כדי להוציאו לפועל. מה אם כן מייצגים הספרים הללו שעליהם דיברו חז"ל?

הרמ"ע מפאנו מבאר בזה מהלך נפלא. הוא מסביר ששום פעולה של האדם אינה נשארת בלי רושם בבריאה. אפילו תנועה קטנה ביותר יוצרת השפעה גשמית, דקה ככל שתהיה: היא מזיזה אוויר, גורמת תגובה, והתגובה מולידה תגובה נוספת, וכן הלאה. הדבר אינו נוגע רק למעשים. גם הדיבורים, הרגשות, ואפילו המחשבות של האדם, סוף סוף מקבלים איזו הופעה בגוף, בפנים או בהתנהגות. נמצא שהאדם פועל תמיד על העולם שסביבו.

לפי זה, כאשר חז"ל אומרים שכל מעשי האדם נכתבים בספר, אפשר להבין שהספר הזה הוא העולם עצמו. מצבו של העולם נושא בתוכו את רושם פעולות האדם. כל מעשה מטביע בו משהו, ומשתתף לפי ערכו בצורה שבה העולם נראה כעת. וכאשר הקב"ה מביט בבריאתו, הרי הוא כביכול כמי שקורא בספר: שם ניכרות כל הטביעות של המעשים שנעשו בתוכה.

הרעיון הזה מקבל עומק נוסף לאור דברי רבותינו שהקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם. סיפור בראשית מתאר את הבריאה כתוצאה של הדיבור האלוקי: הקב"ה אומר, והמציאות מתהווה. אותיות התורה הן הכוחות הראשוניים שעל ידן נבראה הבריאה. הצירופים והסדרים של האותיות הללו מולידים את כל גווני העולם. נמצא שהבריאה היא, כביכול, כתיבה גשמית של אותיות התורה. הן השורש הפנימי של כל המציאות. מה שענינו רואות כחומר אינו אלא הלבוש החיצוני של מציאות ששורשה באותיות התורה.

מעתה מובנת היטב לשון חז"ל. אילו היינו יכולים להביט במציאות בעומקה, לא היינו רואים רק עולם המורכב מחפצים, נבראים ומאורעות. היינו רואים מערך עצום של אותיות, מסודרות ומצטרפות זו לזו. העולם היה מתגלה כפי שהוא באמת: הספר הגדול ביותר שאפשר להעלות על הדעת.

לומר שמעשינו "נכתבים בספר" אין פירושו שהקב"ה צריך פנקס כדי לזכור אותם. פירוש הדבר הוא שהמעשים נרשמים בתוך הבריאה עצמה ומשנים את הכתיבה שלה. מתוך היסוד הזה נוכל לנסות להבין ביתר עומק מהי פתיחת שלושת הספרים בראש השנה.

ההבנה הזאת של ה"ספר" מאפשרת לנו לקרוא מחדש את דברי חז"ל על שלושת הספרים. אם נבין כפשוטו שצדיקים נכתבים בראש השנה בספר המבטיח להם חיים גשמיים, ורשעים נכתבים בספר הגוזר עליהם מיתה, המציאות מיד מעמידה אותנו בפני קושי: לצערנו אנו רואים צדיקים שנפטרים במשך השנה,

5 ראש השנה טז ע"ב.

6 פרקי אבות, פרק ב, משנה א.

7 עשרה מאמרות, חקור דין, חלק ב, פרק יב.

ולעומת זאת אנשים שחטאו הרבה ממשיכים לחיות. מוכרח אפוא לחפש יותר לעומק מה כוונת חז"ל במילים "חיים" ו"מיתה".

התורה עצמה נותנת לנו הגדרה למושגים הללו, כאשר היא אומרת⁸:

**הַעֲדַתִּי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים
וְהַמּוֹת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה, וּבַחֲרֵת בְּחַיִּים
לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּךָ וְזַרְעֶךָ**

הבחירה שעליה מדברת התורה אינה רק הבחירה אם להמשיך לנשום או לא. האדם עומד בפני שתי דרכים: דרך התורה וקיום רצון ה' מצד אחד, ודרך החטא מצד שני. את שתי הדרכים הללו התורה מכנה "חיים" ו"מוות". חיים פירושו מציאות המחוברת לשורשה האלוכי; מוות פירושו התרחקות מן השורש הזה.

לאור מה שביארנו בענין ספר הבריאה, דברי חז"ל על שלושת הספרים מקבלים משמעות חדשה. מעשי הצדיקים כותבים בעולם אותיות של חיים. המצוות שלהם, התורה שלהם והמעשים הטובים שלהם משנים את כתיבת הבריאה ומגלים בה את הטוב ואת החיים. זהו עומק הענין שהם "נכתבים בספר החיים". ולעומת זאת, חטאי הרשעים מטביעים בעולם כתיבה הפונה אל הפירוד, אל הרע, וממילא אל המוות. זו בחינת "ספר המתים".

מעשה עניינם של הבינוניים נעשה מובן ומיוחד מאוד. מצבם תלוי ועומד מראש השנה עד יום הכיפורים, מפני שהכתיבה שיצרו עדיין לא קיבלה כיוון סופי. בעשרת הימים הללו מוטל עליהם לקבוע לאיזה צד יכוונו את מעשיהם, וממילא את רישומם בתוך הספר הגדול של הבריאה.

מכאן מתגלה פרט יסודי לענייננו: משמעות האותיות אינה מוכרחת להיות קבועה וסגורה. אות שנולדה בעולם דרך חטא, ונראתה כשייכת לכתיבת המוות, יכולה עדיין להילקח מחדש, להשתנות, ולהיות מכוונת אל החיים. התשובה אינה רק הוספת אותיות טובות לצד האותיות הישנות. יש לה כוח עצום להפוך את המשמעות של מה שכבר נכתב.

וזו בדיוק ההוכחה מעניינם של הבינוניים. אילו כל כתיבה שהאדם יוצר היתה נעולה לעולם במשמעותה הראשונה, דינם כבר היה מוכרע בראש השנה. עצם הזמן שניתן להם עד יום הכיפורים מלמד שיש אפשרות לקחת מחדש את אותיות סיפור החיים

שלהם ולתת להן כיוון חדש: להוציא חיים מתוך כתיבה שעד עתה נשאה בתוכה צד של מוות.

האפשרות הזאת, לשנות את עצם טבעו של דבר שכבר התחיל להופיע בעולם, מתבארת באופן נפלא דווקא בפרשת המבול. כאשר התורה מתארת את תחילת המבול, היא משתמשת בתחילה בלשון "גשם" ולא בלשון "מבול". רש"י עומד על כך ומבאר שכאשר התחילו המים לרדת, הקב"ה הוריד אותם ברחמים. אילו בני הדור היו עושים אז תשובה, היו המים נעשים גשמי ברכה. רק מפני שהתעקשו בחטאם, נעשו בסוף למי המבול.

דברי רש"י מאירים מאוד לאור מה שביארנו. אותן טיפות מים עצמן יכלו לקבל שתי משמעויות הפוכות לגמרי. הן כבר היו בעולם, כבר התחילו לרדת, ואף על פי כן מהותן הפנימית עדיין לא נקבעה סופית. תגובת האדם היתה יכולה להכריע את הכיוון שלהן: תשובה היתה הופכת את הגשם למקור של ברכה וחיים; ההתעקשות בחטא הפכה אותו לכלי של חורבן ומוות.

הקריאה הזאת במבול מקבלת עומק נוסף מדברי **הזוהר**⁹. **הזוהר** מגלה שנשמת משה רבנו כבר היתה קיימת בזמן המבול. ויותר מזה: משה היה אמור להופיע באותו דור כדי למסור תורה לעולם במקום המבול. ואם הדבר לא אירע, הסיבה היא שאותו דור לא היה ראוי לקבל גילוי כזה.

הדברים חזקים מאוד: מה שהיה אמור לרדת לעולם באותו זמן לא היה מתחילה מבול, אלא תורה. הדור עמד בפני האפשרות לקבל, על ידי משה, את הגילוי שעתידי היה להתגלות רק דורות רבים לאחר מכן בהר סיני. אפשר לחבר זאת לדברי חז"ל הידועים: **"אין מים אלא תורה"**. המים הם אחד הדימויים שבהם חז"ל משתמשים לתורה. אם כן, אין זה מקרה שהגילוי שהיה אמור להיות גילוי של תורה הופיע בסופו של דבר בצורת מבול של מים. המבול מתגלה כעין היפוך של התורה. הדור לא היה מסוגל לקבל את השפע הזה בצורה מתוקנת, ולכן אותה עוצמה שהיתה צריכה להתגלות כמקור חיים התגלתה בצורה של חורבן. המים שהיו צריכים להביא תורה נעשו מי המבול.

מעניין להעמיד זאת מול הזמן שבו התורה ניתנה לבסוף לישראל. בדור המבול היה העולם אמור לקבל תורה, אך מאחר שהדור לא היה ראוי להכיל את הגילוי, הוא הופיע בצורה הפוכה והרסנית. ואילו בדורו של משה, עם ישראל הגיע למדרגה שבה אותה עוצמה יכלה לרדת לעולם באמת, בצורה של מתן

8 דברים ל, יט.

9 בראשית ז, יב.

10 זוהר, פנחס רטז ע"ב.

רק למחוק את העבר; אנו רוצים להשיב אותו ולתקן אותו עד שיהפוך לטוב.

כאן מתגלה דבר חזק עוד יותר ממה שביארנו עד עכשיו. התשובה אינה רק מונעת ממצאות להיות שלילית לפני שנקבעה לגמרי. היא יכולה לפעול גם לאחר החטא, ולשנות למפרע את משמעותו. מה שהיה שייך לתחום המוות יכול להילקח מחדש ולהיכתב בספר החיים.

ניישם עכשיו את היסוד הזה על מי המבול.

ראינו שהזוהר מציג את דור המבול כדור שהיה אמור לקבל את התורה על ידי משה רבנו. הגילוי שהיה אמור להופיע כתורה, הופיע בסוף כמי המבול ההורסים. ומכיוון שחז"ל אומרים ש"אין מים אלא תורה", הצענו להבין שהמבול הוא היפוך של התורה: הכוח שהיה מיועד להחיות את העולם התהפך עליו עד שהביא לחורבנו.

אבל תשובה מאהבה יכולה לפעול גם במצב כזה. אם יש בכוחה להפוך את העוונות עצמם לזכויות, אין היא רק מוחקת את ההופעה השלילית של האותיות; היא יכולה להחזיר להן את הכיוון הראשון שלהן. לפי זה, גם מי המבול יכולים להתגלות כתורה שמשמעותה התהפכה. ואם ההיפוך הזה יכול להתקן, הרי שאפשר למצוא מאחורי המים ההורסים את התורה שהיתה אמורה לרדת דרכם מתחילה.

מכאן עולה רעיון נפלא: במובן מסוים, כל התורה כבר ירדה לעולם בשעת המבול. היא אמנם לא ירדה בצורה המאפשרת לאדם לקרוא אותה ולקבל אותה כתורה. היא הופיעה בצורה מעוותת, בצורת מי המבול. אבל שורשה כבר היה נוכח באותה ירידה. ומתוך כך נוכל לחזור לשאלתנו על הלוחות הראשונים. בהר סיני התגלתה תורה עצומה, הלוחות נשברו, והאותיות עלו לשמים. הלוחות השניים כבר לא גילו בגלוי את כל העומק שהיה כלול בראשונים. כיצד אפוא חכמים יכולים, על ידי לימודם, להשיב סודות שנראים כאילו לא נמסרו עוד?

אולי אפשר לומר שמלאכתם אינה רק להוריד מחדש דבר שנעלם לגמרי מן העולם. התורה כבר השאירה את רישומה בתוך הבריאה. הרבה לפני סיני, כללות התורה כבר נפגשה עם העולם דרך מי המבול, אלא שהופעתה היתה שלילית מפני שהאנושות לא היתה מסוגלת לקבלה. מתן תורה בהר סיני מקבל לפי זה אור חדש. הוא אינו רק ירידה של מציאות זרה לגמרי לעולם. הוא חזרה אל שורש מי המבול, והשבת משמעותם הראשונה. מה שירד כחורבן חוזר כתורה;

אלא שגם שם התהליך לא הסתיים כפי שהיינו מצפים. הלוחות הראשונים, שנכתבו על ידי הקב"ה בעצמו, נשאו גילוי עליון ונורא מאוד. בעקבות חטא העגל שבר משה את הלוחות. חז"ל מתארים אז שהאותיות החקוקות בהם פרחו ועלו לשמים. הלוחות השניים אמנם ניתנו, אבל הם לא גילו בשלמות את מדרגת הלוחות הראשונים. חלק מן התורה, מסודותיה ומן ההשגה הישירה שלה, כבר לא היה גלוי בעולם.

נמצא שחלק ממה שהתגלה במתן תורה הראשון כאילו הסתלק מן העולם. האותיות ירדו, ואחר כך עלו. ומכאן עולה שאלה יסודית: אם התורה היתה צריכה להינתן כדי שתוכל להגיע לעולם הזה, כיצד יכולים בני אדם להשיג אחר כך את מה שכבר לא ניתן? איך אפשר להבין שבמשך הדורות, על ידי עמל התורה והעמקה, חכמים מגלים סודות תורה שלא היו גלויים בלוחות השניים? הרי סודות אלו שייכים, לכאורה, לאותיות שפרחו ועלו לשמים.

הקדושת לוי¹¹ פותח לנו כאן ממד נוסף במהלך. חז"ל קוראים ליום הראשון של סוכות "ראשון לחשבון עוונות". הלשון הזו צריכה ביאור: לאחר ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים, מדוע דווקא כאשר נכנסים לחג הסוכות מתחילים כביכול למנות את העוונות?

הקדושת לוי מבאר זאת על פי שתי מדרגות התשובה שמחלקת הגמרא¹². בראש השנה האדם שב אל ה' בעיקר מתוך יראה מפני הדין. וכאשר תשובה נעשית מיראה, זדונות נעשות כשגגות. אבל בסוכות הקשר משתנה. אחרי מחילת יום הכיפורים, ישראל נכנסים תחת ענני הכבוד ומרגישים את קרבת השכינה. שמחת החג מולידה תשובה מאהבה. ותשובה זו גדולה הרבה יותר: הזדונות עצמם נעשים זכויות.

לכן סוכות הוא "ראשון לחשבון עוונות". ודאי שאין הכוונה שמתחילים, חלילה, לצבור עוונות חדשים אחרי יום הכיפורים. אדרבה, אנו חוזרים עכשיו אל העוונות הישנים ומונים אותם מחדש, מפני שמעמדם השתנה. מה שהיה עד עתה רשום בצד החובות יכול להירשם מעתה בצד הזכויות.

היסוד הזה מאיר גם שתי הנהגות הקשורות למים. בראש השנה, בתשליך, אנו מבקשים להשליך את העוונות למצולות ים; אנו רוצים להיפטר מהם. אבל בסוכות, שמחת בית השואבה היא שמחה על שאיבת המים. לאחר שזוכים לתשובה מאהבה, אפשר כביכול לחזור ולשאוב את מה שקודם השלכנו. איננו מבקשים

11 על פרשת האזינו.

12 יומא פו ע"ב.

מה שהופיע כמוות חוזר לזהותו האמיתית כמקור חיים.

וכאשר לאחר חטא העגל חלק מן התורה שוב נעלם, עבודת החכמים מתבארת היטב. על ידי לימוד, תשובה וזיכרון הבריאה, הם יכולים לגלות בהדרגה את האותיות הנסתרות מאחורי ההיסטוריה של העולם. הם אינם יוצרים תורה חדשה, ואינם מחליפים את האותיות שעלו לשמים. הם מגלים בתוך ה"ספר" הגדול של הבריאה את ממד התורה שכבר היה כתוב בה.

מעתה תשובה מאהבה מקבלת את כל עומקה: היא אינה רק מוחקת את המבול. היא מסוגלת לשאוב מתוך מימיו ולמצוא בהם את התורה.

עכשיו אפשר לחזור לבקשתו הסתומה של נח. המדרש מייחס לו את האמירה שהצדיקים בדורות הבאים "יצטרפו אליו" ועל ידו יכתירו את הקב"ה. שאלנו מה פירושה של הצטרפות זו, ובעיקר מה הקשר בין זכירת נח לבין הכתרת מלך העולם?

פסוק בתהלים מחבר בדיוק את שני הצדדים שבהם עסקנו¹³:

יְהוָה לַמִּבּוֹל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם

הלשון צריכה התבוננות. הפסוק מתחיל לקשור את מלכות ה' לאירוע מסוים מאוד: המבול. הוא אומר שה' "ישב" בזמן המבול. ומיד אחר כך הוא מרחיב את הדבר אל הנצח: "ה' יושב מלך לעולם". אם הפסוק בא להכריז על מלכותו הנצחית של הקב"ה, מדוע להתחיל דווקא מן המבול? מה מיוחד באירוע הזה עד שהוא נעשה נקודת הפתיחה לגילוי מלכותו?

לאור כל המהלך נוכל להציע קריאה מיוחדת בפסוק. ראינו שהמבול היה אמור להיות זמן גילוי התורה. משה היה צריך להופיע, והדור היה אמור לקבל את הגילוי הזה. כל השפע הזה אכן ירד, אבל לא היה כלי שיכול לקבל אותו. מי התורה נעשו מי המבול. במובן זה, הקב"ה כבר מלך בשעת המבול. תורתו, שהיא גילוי רצונו וממילא גילוי מלכותו, הופיעה בעולם. אבל זו היתה מלכות בלי עם המסוגל להכיר בה. המלך נמצא, רצונו מתגלה, אבל אין מי שמקבל זאת כמלכות. לכן מה שהיה אמור להיות מתן תורה הופיע ככוח של חורבן.

וזו אולי בדיוק הדגשת הפסוק: "ה' למבול ישב" מתאר מלכות שעדיין כלואה בתוך המבול עצמו. אך

הפסוק ממשיך מיד: "וישב ה' מלך לעולם". המלכות הטמונה במים הללו עתידה לצאת מן ההסתר הזה ולהתגלות במשך ההיסטוריה.

כיצד הדבר נעשה אפשרי? על ידי תשובה. כאשר האדם שב אל ה', ובעומק יותר כאשר הוא עושה תשובה מאהבה היכולה להפוך עוונות לזכויות, מי המבול יכולים לחזור למשמעותם הראשונה. הם מפסיקים להיות תורה הפוכה, וחוזרים להיות מה שהיו צריכים להיות מתחילה: תורה הנקלטת על ידי האדם. אז מלכות ה' אינה מתגלה רק כרצון של מלך שאין לפניו עם המקבל אותו; היא נעשית מלכות מוכרת, מתקבלת ומוכרת בפי מי שמקבלים את תורתו.

מעתה מובנת בקשת נח: "בי יכתירו צדיקים". נח אינו מבקש רק שהדורות הבאים יזכרו את הנס הפרטי שנעשה לו. הוא מבקש שהצדיקים יצטרפו אליו כדי להשלים את מה שלא היה יכול להתקיים בדורו. כל צדיק הלומד תורה, כל אדם העושה תשובה ומגלה את הטוב שהיה נסתר מאחורי מה שנתקלקל, משתתף בתיקון הזה. הוא מוציא כביכול חלק ממי המבול ומחזיר להם את זהותם כתורה. בכך הוא הופך לאט לאט את המלכות שכבר היתה קיימת בזמן המבול למלכות שמתקבלת ומוכרת על ידי עם. כך מתחברים שני חלקי הפסוק: המלכות שהיתה במבול הולכת ונעשית מלכות ה' לעולם.

וזהו בדיוק התהליך שאליו מבקש נח לצרף את צדיקי כל הדורות. כאשר הם מגלים את התורה הנסתרת בעולם, מכוונים את האותיות אל החיים, ומהפכים את רישומי החטא על ידי תשובה, הם משתתפים עם נח בהכתרת הקב"ה. עכשיו אנו מבינים מדוע זכרו של נח מקבל מקום מיוחד כל כך בראש השנה. ביום שבו אנו ממליכים את הקב"ה במלכויות, אנו מזכירים את נח בזכרונות: מפני שזיכרון נח מספר על מלכות ה' שממתינה, מאז מי המבול, שיבואו צדיקי הדורות ויגלו אותה ויכתירו אותה.

רב יוסף חיים¹⁴ מביא בשם **האריז"ל** עניין פלא. יש צדיקים שחטאו רק במחשבה, בלי שהוציאו את החטא אל הפועל. ומכיוון שעומק מחשבת האדם ידוע באמת רק לקב"ה, המלאכים הממונים על הדין יכולים לראות בהם צדיקים גמורים, אף שהקב"ה יודע על חטא נסתר שנשאר בלבם.

ומאידך יש רשעים שעשו עבירות ממש, אבל סמוך למיתתם עשו תשובה פנימית אמיתית, מתוך חרטה עמוקה ורצון כן לשוב אל ה'. רק שלא הספיקו להוציא את התשובה הזאת בדיבור ובמעשה. גם כאן,

¹³ תהלים כט, י.

¹⁴ בן איש חיל, שבת שובה, דרוש א.

רק הקב"ה יודע את השינוי האמיתי שנעשה בלבם. המלאכים, הרואים את המעשים ואינם רואים את התשובה הפנימית, עדיין דנים אותם כרשעים.

הקב"ה מסדר אז מפגש בין שתי הנשמות הללו. הוא מצווה שנשמת הצדיק שחטא במחשבה תעבור לפני הגיהנם. הדבר גורם לה צער גדול, ודי בצער הזה כדי לתקן את החטא שהיה במחשבה בלבד. אבל לירידה הזאת יש באותו זמן תפקיד נוסף: בכוח קדושתה, הנשמה הזאת מושכת מן הגיהנם את נשמת הרשע שעשה בסתר תשובה אמיתית לפני מיתתו. נמצא שפעולה אחת מתקנת שני צדדים הפוכים: הצדיק נטהר מחטא שאיש לא ראה, והרשע ניצל בזכות תשובה שאיש לא ראה.

דברי **רב יוסף חיים** מגלים הבחנה יסודית. בית דין של מעלה משיג את האדם דרך מעשיו, ואילו הקב"ה מוסיף ממד שאין למלאכים גישה אליו: הלב, המחשבה והכוונה האמיתית. לכן הקב"ה יכול לגלות חטא במקום שבו המלאכים רואים רק צדיק, וכן לגלות תשובה אמיתית במקום שבו הם עדיין רואים רשע.

ההבחנה הזאת יכולה לבאר את ההבדל העצום שחז"ל קבעו בין שני סוגי התשובה. תשובה מיראה הופכת זדונות לשגגות, ואילו תשובה מאהבה הופכת את אותם זדונות לזכויות ממש. הפער נראה גדול מאוד. אילו תשובה מאהבה היתה רק מדרגה גבוהה יותר מתשובה מיראה, היינו מבינים שהיא תוסיף עוד שלב בתיקון: הראשונה תהפוך את המזיד לשוגג, והשנייה תמחק אותו לגמרי. אבל מדוע להגיע עד כדי כך שהחטא עצמו נעשה זכות? אין כאן רק עוד דרגה של מחיקה, אלא היפוך גמור.

ייתכן שהתשובה נמצאת בעצם טבעה של תשובה מאהבה. מבחוח, שני אנשים יכולים לעשות בדיוק את אותם מעשי תשובה. מה שקובע אם השיבה שלהם נובעת מיראה או מאהבה נמצא בעיקר בלב. והממד הזה גלוי בשלמות רק לקב"ה. לכן תשובה מאהבה מכניסה את האדם לדין השייך ישירות לבורא, שהוא לבדו בוחן באמת את לב האדם. כשהאדם תולה את תיקונו בממד הפנימי הזה, הוא מעמיד את עצמו ישירות לפני הקב"ה ומכריז בכך על ריבונותו המוחלטת, גם מעבר למערכות הרגילות של בית דין של מעלה.

כאן אנו פוגשים שוב בדיוק את המהלך שגילינו אצל נח. בשעת המבול מלכות ה' היתה קיימת, אך עדיין לא היה עם המסוגל להכיר בה ולקבל את התורה שהיתה טמונה בה. כאשר האדם שב אל ה' ומחזיר את הבורא למרכז המציאות, אותה עוצמה עצמה משנה לגמרי את משמעותה: המים ההורסים חוזרים

לטבעם הפנימי ונעשים שוב מי תורה.

תשובה מאהבה פועלת באותה דרך. מכיוון שהיא הכרה עמוקה במלכות ה', תיקונה אינו יכול להסתכם בהעלמת החטא. עליה להפוך את משמעותו לגמרי. המבול אינו נעלם: הוא חוזר להיות תורה. וכן החטא אינו נעלם: הוא נעשה זכות. בשני המקרים אין המטרה למחוק את מה שנכתב בספר הגדול של הבריאה, אלא לאפשר לקב"ה לגלות בו קריאה חדשה לגמרי. מה שהיה שייך לספר המוות נלקח על ידי המלך עצמו ונכתב מחדש בספר החיים.

לקראת ראש השנה, השאיפה שלנו אינה צריכה להיות רק לשוב אל ה' מיראת הדין, אלא למצוא מחדש את האהבה ואת הרצון להתקרב אליו. שהרי תשובה זו נוגעת בדיוק בתחום שרק הקב"ה יכול לחקור באמת: לב האדם. ואז אפשר לקוות שנוכה לדין הבא ישירות ממנו, למעלה ממבטו של בית דין של מעלה. וכאשר המלך עצמו נוטל את הספר בידיו, הוא אינו רק מוחק את החטאים שלנו; הוא יכול להפוך את האותיות שלהם ולכתוב אותן מחדש בספר החיים.

יהי רצון שנוכה לשנה מלאה בחיים אמיתיים, בברכות ובשמחה. אמן, כן יהי רצון.

שבת שלום ושנה טובה.
יהודה משה שרביט